

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ГЕОЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ

Викладено особливості здійснення геоекологічного аудиту (екологічного аудиту територій). Запропоновано процедурну систему екологічного аудиту територій, розглянуто його організаційні аспекти.

Изложены особенности осуществления геэкологического аудита (экологического аудита территорий). Предложена процедурная система экологического аудита территорий, рассмотрены его организационные аспекты.

It is presented the peculiarities of realization the geoeological audit (ecological audit of territories). It is suggested the procedural system of ecological audit of territories and observed it's organizational aspects.

Сучасні існуючі процедурні підходи до екологічного аудиту (ЕА) відносяться до аудитування підприємств [12, 14 та ін.]. Територія дотепер найменше охоплена експертними видами діяльності. У той же час світові установки на сталий розвиток регіону, інвестиційні проекти розвитку території, у тому числі вільні економічні зони, вимагають розширення об'єктів аудиторської діяльності, включаючи до їх складу території різних просторово-часових рівнів.

Метою досліджень стала деталізація організаційних аспектів геоекологічного аудиту (екологічного аудиту територій). При цьому вирішено такі **завдання**:

- 1) запропоновано цілісну процедуру ГЕА;

2) уточнено організаційні моменти ГЕА.

Під **геоекологічним аудитом** (екологічним аудитом територій) ми розуміємо один з напрямків аудиторського науково-практичного виду діяльності, що базується на аналізі коадаптивності господарської й природної підсистем через комплексну геоекологічну оцінку й аналіз територіальної організації об'єкта аудитування, спрямований на розробку заходів щодо сталого розвитку регіону.

Процедура ГЕА - логічно послідовна, погоджена організована система етапів аудиторської діяльності, у ході якої виконавці (екологічні аудитори) вирішують завдання експертного аналізу територій (що включає комплексну геоекологічну їх оцінку) і розробляють обґрунтований і об'єктивний аудиторський висновок. Це, по суті, науково-дослідний процес. На його організацію впливають такі обставини, як презумпція потенційної небезпеки геоекологічного стану природно-господарської територіальної системи регіону, забезпечення комплексного підходу й обґрунтування необхідності його реалізації, розгляд засобів стабілізації й забезпечення сталого розвитку регіону.

При проведенні ГЕА передбачається орієнтація на основні моменти реалізації ЕА [12, 14] та геоекологічної експертизи [13]. Проведення ЕА базується на міжнародних стандартах [9-11]. Його нормативно-законодавчою базою в Україні виступають Закони „Про охорону навколишнього природного середовища” [1], „Про екологічний аудит” [2] і Державні стандарти України [3-7]. Практичний досвід проведення ЕА локального рівня (підприємства) викладений у посібниках з ЕА й екологічного менеджменту [12-14]. Процедура ГЕА дотепер не розроблена.

Відповідно до Закону України „Про екологічний аудит” [2], ГЕА повинен проводитися на підставі договору між замовником і виконавцем. Останні несуть відповідальність перед замовником за виконання визначених договором зобов'язань і достовірність висновків аудиту.

Пропонується наступна **процедурна система ГЕА**.

1. Передаудиторський етап:

- прийняття рішення про необхідність ГЕА;
- призначення аудиторської комісії й організація її роботи;
- визначення мети ГЕА, кола питань, які будуть розглядатися під час аудитування;
- розробка протоколу аудиту (порядку його проведення на підставі визначених раніше цілей, кола питань і вихідної інформації), що включає перелік вимог, підходів, процедур, які повинні дотримуватися аудиторів;
- підготовка плану ГЕА, що включає три пункти: 1) визначення персонального складу групи з розподілом функцій між її членами; 2) графік проведення аудиту; 3) план організаційно-технічних заходів щодо проведення аудиту;
- збори аудиторів у зв'язку з початком роботи (затвердження аудиторського колективу, розподіл обов'язків тощо);
- робота зі збору інформації й встановлення загальних положень про об'єкт ГЕА.

2. Власне ГЕА (аналітичний етап) як науково-практичний вид діяльності, що передбачає комплексну геоecологічну оцінку території з елементами аналізу територіальної організації з метою розробки заходів по її стабілізації й забезпечення сталого розвитку регіону. Результати аудиторської діяльності знаходять відображення в аудиторському висновку.

3. Постаудиторський етап. Підведення підсумків проведеної роботи і їх спільне обговорення:

- список попередніх результатів;
- заключна нарада;
- підготовка й подача звіту про аудит;
- звіт перед замовником аудиту

Аудиторська комісія може адресувати свої пропозиції вищестоящим організаціям і землекористувачам (землевласникам) цієї території у випадку згоди замовника (крім результатів обов'язкового зовнішнього аудиту).

Аудиторський процес починається з прийняття рішення про **необхідність проведення ГЕА**. Вона впливає з його важливості як одного з механізмів реалізації концепції сталого розвитку. Саме це визначає мету й завдання аудиту. Рішення приймається замовником.

Згідно ст. 14 Закону [2], **замовником** ЕА може бути юридична або фізична особа, зацікавлена в його проведенні, а також зацікавлений орган виконавчої влади. Замовниками ГЕА вправі виступати:

- державні органи: адміністративні установи (республіканські, обласні, районні) з метою коректування планів подальшого територіального розвитку (Генпланів, ТерКСОПів і т.ін.); органи, що забезпечують дотримання норм екологічної безпеки в Україні (Міністерство охорони навколишнього природного середовища і його структурні підрозділи на місцях, органи виконавчої влади); науково-виробничі об'єднання й ін., до компетенції яких законодавством віднесене здійснення вказаних функцій;
- інвестори й інші зацікавлені особи;
- зацікавлені приватні власники (землекористувачі й землевласники).

Виконавцем може бути юридична й фізична особа (екологічний аудитор), що має право на здійснення такої діяльності [2, ст.14]. ГЕА може бути державним і громадським, відомчим і позавідомчим, добровільним (ініціативним) і обов'язковим; внутрішнім і зовнішнім. Він повинен стати елементом діяльності незалежних, переважно позавідомчих аудиторів.

Формування аудиторської комісії. Компетентність, досвідченість, об'єктивність, незалежність, відкритість, чесність, знання об'єкта і його геоекологічних проблем не тільки по документах, а й по польових дослідженнях - першочергові вимоги до аудиторів на чолі з керівником-організатором. Це повинні бути фахівці, які мають вищу освіту, спеціальну кваліфікацію й професійні знання, володіють методикою екологічної експертної оцінки, з практичним досвідом роботи у відповідній сфері не менше 4 років і сертифікатом на право проведення ЕА. Необхідне врахування регіонального підходу при створенні аудиторської комісії (знання

аудиторами території і її геоекологічних особливостей не тільки за документальною інформацією, але й по власних польових дослідженнях). При необхідності можливе залучення в якості консультантів висококваліфікованих фахівців різних сфер діяльності.

Організацію роботи аудиторської комісії доцільно вести за *принципом колективної думкодіяльності* [8, 13, 15]. Ведучим методом роботи аудиторів виступає *експертний*, який є в цей час загальнонауковим. Сутність його в дослідженні й вирішенні проблемних ситуацій професіоналами, які володіють спеціальними знаннями, шляхом вибору найбільш аргументованих рішень. Він застосовується, коли: а) на підставі відомих законів неможливо однозначно прогнозувати поведження системи в майбутньому; б) неможлива експериментальна перевірка передбачуваного ходу процесу; в) є невизначені фактори, які не піддаються контролю; г) рішення проблеми має багато варіантів; д) інформація, на основі якої приймається рішення, недостатньо повна. Крім того, у ході аудиторського дослідження використовуються також і конкретно-наукові методи.

Участь громадськості лімітується конфіденційністю інформації й висновків аудита. Розголос і публічне обговорення як ходу, так і результатів ГЕА можливі за умови згоди замовника й у виняткових випадках при проведенні обов'язкового зовнішнього аудиту.

Матеріали, необхідні для проведення ГЕА: результати польових досліджень, схеми генерального плану розвитку й функціонального зонування території, ландшафтна карта, існуючий емпіричний і картографічний матеріал, що характеризує геоекологічний стан ґрунтів, повітря, води, дані комплексної оцінки геоекологічної ситуації в регіоні тощо. Більш детальна (великомасштабна) інформація учасників ГЕА про їх господарства (території).

Граничні терміни здійснення ГЕА. У Законі [2] терміни проведення ЕА не лімітовано. Практика аудиторської діяльності свідчить про значне їх варіювання залежно від типу ЕА (стадії аудиту мінімізації відходів

виробництва охоплюють 5-6 місяців, а екологічне експрес-оцінювання - до 10 днів). У цьому випадку мова йде про локальний рівень аудиторської діяльності. ГЕА регіонального рівня відрізняється складністю й об'ємністю роботи. Тому термін даного типу аудита повинен бути продовжений до 1 року, і в кожному конкретному випадку визначатися індивідуально.

Фінансування проведення ЕА зобов'язаний забезпечувати замовник [2, ст.24], а також, у випадку обов'язкового аудиту, воно може здійснюватися за рахунок коштів державного або місцевого бюджетів, відповідних державних фондів або фондів органів місцевого самоврядування [2, ст.24] і інвесторів. Розрахунковий механізм ГЕА в цей час не відпрацьований. Оскільки він виступає різновидом ЕА, то фінансуватися повинен відповідно до законодавства. На відміну від екологічної експертизи, вартість якої визначається до 3-4,5% від ціни розробки проекту, ціна ГЕА може бути договірною.

Постаудиторський етап. ГЕА проводиться в інтересах замовника. Остаточні еколого-аудиторські висновки приймаються в ході спільного обговорення попередніх результатів аудиту й передаються безпосередньо замовникові. Поряд із цим, ГЕА доторкається питань стратегічного розвитку регіону: розробка цільових програм, спрямованих на вирішення певних проблем, територіальних планів і схем розвитку, схем землекористування тощо, тому результати аудиторської роботи за згодою замовника можуть бути передані у відповідні вищі інстанції. Оскільки замовник зацікавлений в аудиті, то питання примусовості реалізації висновків автоматично знімається. Він вправі вільно розпоряджатися звітною документацією. Отже, аудиторська комісія може виходити з рекомендаціями з організації механізму коадаптації в межах регіону й адресувати свої пропозиції вищестоящим організаціям не виходячи за рамки прямих інтересів замовника.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (зі змінами та доповненнями станом на 01.10.1996). – К.: ПРАЕТОР, 1996. – 30 с.
2. Закон України «Про екологічний аудит» №1862-IV від 24.06.2004р. // Відомості Верховної Ради. – 2004. - №45. – 10 с.
3. Державний стандарт України ДСТУ ISO 14001-97. Система управління навколишнім середовищем. Склад та опис елементів і настанови щодо їх застосування. – 1997. – 19 с.
4. Державний стандарт України ДСТУ ISO 14004-97. Система управління навколишнім середовищем. Загальні настанови щодо принципів управління, систем та засобів забезпечення. – 1997. – 20 с.
5. Державний стандарт України ДСТУ ISO 14010-97. Настанови щодо здійснення екологічного аудиту. Загальні принципи. – 1997. – 6 с.
6. Державний стандарт України ДСТУ ISO 14011-97. Настанови щодо здійснення екологічного аудиту. Процедури аудиту. Аудит систем управління навколишнім середовищем. – 1997. – 11 с.
7. Державний стандарт України ДСТУ ISO 14012-97. Настанови щодо здійснення екологічного аудиту. Кваліфікаційні вимоги до аудиторів з екології. – 1997. – 8с.
8. Лиманно-устьевые комплексы Причерноморья / Под ред. Г.И. Швевса. – Л.: Наука, 1988. – 303 с.
9. Міжнародний стандарт ISO 14010:1996(E). Керівні положення щодо здійснення екологічного аудиту. Загальні принципи / Пер. з англ. Технічного комітету з стандартизації №98 за підтримки Проекту Екологічної політики і Технології, фінансового АМР США. – 1997. – 6 с.
10. Міжнародний стандарт ISO 14011:1996(E). Керівні положення щодо здійснення екологічного аудиту. Процедури аудиту. Здійснення аудиту систем екологічного управління / Пер. з англ. Технічного комітету з

стандартизації №93 за підтримки Проекту Екологічної політики і Технології, фінансового АМР США. – 1997. – 11 с.

11. Міжнародний стандарт ISO 14012:1996(E). Керівні положення щодо здійснення екологічного аудиту. Кваліфікаційні вимоги до аудиторів з екології / Пер. з англ. Технічного комітету з стандартизації №93 за підтримки Проекту Екологічної політики і Технології, фінансового АМР США. – 1997. – 8 с.

12. Модернізація виробництва: системно-екологічний підхід: Посібник з екологічного менеджменту / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, В.М. Навроцький та ін. – К.: Символ-Т, 1997. – 245 с.

13. Позаченюк Е.А. Введение в геоэкологическую экспертизу: Междисциплинарный подход, функциональные типы, объектные ориентации. – Симферополь: Таврия, 1999. – 413 с.

14. Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Навроцький В.М. Екологічний аудит. – К.: Вища школа, 2000. – 344 с.

15. Щедровитский Г.П., Котельников С.И. Организационно-деятельная игра как новая организация и метод развития коллективной мыследеятельности // Нововведения в организациях. – М., 1983. – С. 33-54.